

Ewa Trojanowska

Losy Żydów na terenie powiatu rzeszowskiego w okresie II wojny światowej

Ramy czasowe dysertacji wykraczają przed rok 1939, w celu przedstawienia charakterystyki terenu i kończą się na roku 1944, w którym zakończyła się okupacja niemiecka, na terenie powiatu rzeszowskiego. Zakres terytorialny niniejszej rozprawy obejmuje zasięg powiatu rzeszowskiego w okresie II wojny światowej. Autorka dysertacji odnosi się do losów Żydów zarówno na terenach miejskich, gdzie przed wojną mieszkała największa liczba wyznawców judaizmu jak i terenów wiejskich.

Dysertacja obejmuje analizę statystyczną struktury społeczności żydowskiej powiatu rzeszowskiego, na tle pozostałej ludności zamieszkującej ten obszar. Zwrócono również uwagę na warunki materialno-bytowe na różnych etapach okupacji niemieckiej oraz proces eksterminacji ludności żydowskiej. W pracy poddano analizie również strategię przetrwania ludności żydowskiej na terenie powiatu rzeszowskiego.

Pierwszy rozdział dysertacji dotyczy charakterystyki powiatu rzeszowskiego w latach 1939-1944, jego położenia i zasięgu, miejscowości jakie obejmował oraz ich powierzchni, w odniesieniu również do danych z okresu międzywojennego. Omawia zagadnienia związane z liczbą i rozmieszczeniem ludności żydowskiej na terenie powiatu rzeszowskiego. Temat ten był ważny, ze względu na szacunkowe ustalenia liczby ludności żydowskiej. W rozdziale zarysowano także strukturę organizacyjną władz niemieckich cywilnych, policyjnych oraz formacji pomocniczych administracji niemieckiej. Odniesiono się również do polityki ludnościowej władz niemieckich oraz działań wymierzonych w stosunku do Polaków, Żydów oraz Romów.

Drugi rozdział odnosi się do życia codziennego Żydów, na terenie powiatu rzeszowskiego. Przedstawia proces wykluczania ludności żydowskiej z życia gospodarczego, grabieży jej majątku, aż do eksterminacji bezpośredniej, ukazując proces jej odizolowywania od reszty społeczeństwa. Pogarszające się warunki materialno-bytowe, przyczyniły się do rozpowszechniania chorób zakaźnych oraz głodu wśród

społeczności żydowskiej. Następstwem tej polityki była duża śmiertelność. W rozdziale skupiono się również na tematyce pracy przymusowej ludności żydowskiej i wykorzystywaniu jej jako siły roboczej. Eksploatacja ludności żydowskiej oraz złe warunki bytowe, w jakich Żydzi przebywali w obozach pracy, wpisywało się w założenia polityki eksterminacyjnej władz niemieckich względem Żydów, polegającej na wyniszczeniu społeczności żydowskiej.

Bezpośredni proces eksterminacji został ukazany w rozdziale trzecim. Poprzedzały go wysiedlenia, które przebiegały w atmosferze terroru. W trakcie marszu jak i przed jego wyruszeniem dochodziło do licznych zbrodni na Żydach, którzy ulegali panice. Wysiedlenia stanowiły przygotowanie do masowych deportacji, do jakich doszło w ramach *Akcji Reinhardt*. Przebieg akcji na terenie powiatu rzeszowskiego był dramatyczny, a jednocześnie w dużym stopniu podobny do tego co działo się w pozostałych częściach Generalnego Gubernatorstwa. Deportacje były niezwykle brutalne. Jeszcze przed ich rozpoczęciem na terenie getta rzeszowskiego dochodziło do licznych egzekucji przeprowadzanych na Żydach. Najbardziej tragiczna i pokazująca bestialstwo Niemców, była pierwsza „akcja”. Skala zbrodni do jakiej doszło na terenie powiatu rzeszowskiego, ale również całego Generalnego Gubernatorstwa, stała się największą znaną w dziejach zbrodnią dokonaną na społeczności zamieszkującej ten teren.

Ostatni czwarty rozdział poświęcony został ukrywaniu się Żydów i ich strategii przetrwania. Sposoby ukrywania się były ciągle zmieniane i dostosowywane do bieżącej sytuacji. Zależały od wielu czynników, takich jak asymilacja, wygląd zewnętrzny, a także znajomości wśród społeczności polskiej. Na terenie powiatu rzeszowskiego pomoc udzielana przez społeczeństwo polskie Żydom była w sposób indywidualny (poszczególne osoby) lub zorganizowany (przez ruch oporu). Przebywanie ludności żydowskiej po stronie aryjskiej wiązało się z dużym niebezpieczeństwem. Przez cały okres ukrywania się lub ukrywania swojej tożsamości, trzeba było uważać na kolaborantów i donosicieli. Mogli oni bowiem nie tylko przyczynić się do odkrycia prawdziwej tożsamości, miejsca schronienia ale także szantażować i wymuszać okup lub nawet denuncjować Niemcom ukrywające się osoby.

Przeprowadzona analiza i wnioski końcowe poszerzają dotychczasowy stan badań nad losami Żydów na terenie powiatu rzeszowskiego w okresie II wojny światowej.

Słowa klucz: powiat rzeszowski, Holokaust, Żydzi, historia, getta